

הלכות נטילת ידים

ביאורים ומוספים

סימן קנז

דיני זמן קביעות סעודה

[משנ"ב ס"ק ב]

וכשקם ממשנתו אחר כך, חשיבין הזמן מצת שקם ממשנתו.

1) אכן לענין האיסור להתענות בשבת עד השעה השישית, המובא בשו"ע לקמן (סי' רפח ס"א), כתב שם (ס"ק א) שהטעם הוא מפני שאם אוכל אחרי השעה הזו הרי הוא כזורק אבן לחמת ונחשב כאילו התענה בשבת, ולא הזכיר שמחשבים את הזמן משעה שקם ממיטתו [וראילו המג"א שהוא מקור דברי המשנ"ב כאן, כתב במפורש שיש ליישב מה שמאריכים בשבת ויום טוב לפעמים לאחר ו' שעות על אף האיסור להתענות בשבת, שזוהו משום שמחשבים ו' שעות משעה שקמים ממיטתם]. וראה מה שכתבנו שם.

וכן כתב שם (ס"ק ב) בשם הא"ר שבלומד ומתפלל יש סמך להקל להתאחר עד אחר חצות.

[משנ"ב ס"ק ג]

הנינו תחלת שעה ששית.

2) והאם יש חובה לתלמיד חכם לעסוק בלימודו ולא לאכול עד שעה שישית, כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' כה) שדאי שאם לפעמים השכים השלמים קביעותו קודם שעה שישית שיכול לאכול בשעה שהוא מאכל כל אדם, ואין כוונת השו"ע אלא שאף שיש משום ונשמרתם את נפשותיכם לאכול פת שחרית, התיירו לתלמיד חכם מחמת שעסוק בלימודו להמתין עד שעה שישית, ולכן אם כבר סיים את קביעותו ואין לו סיבה להמתין עם סעודתו אוכל כשאר בני אדם.

[משנ"ב ס"ק ד]

בזו האכילה לא יתוּסַף לו כֹּחַ על ידי זה, וכו', וְאֵל יִמְלֵא כְּרוֹסוֹ בְּפִעֵם אֶתְרוֹ. וְיִתְנַהֵג עֲלֵי שֵׁי מֵה שֶׁכְּתוּב בְּעֵינֵי הַקֵּץ "בְּעֶרְכָּךְ בְּשׂוֹר לְאָכֹל" וכו', שֶׁיִּבְקֹשׁ בְּכָל יוֹם עַל מְזוֹנוֹתָיו וכו', טוֹב שֶׁיִּפְנֶה קֹדֶם סְעוּדָתוֹ.

3) וכתב לעיל (סי' קנז ס"ק יא) בשם הטר, שיש לאכול פת שחרית משום שמצוה להנהיג עצמו במידה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו, כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה. וראה מה שכתבנו להלן בשם החי אדם.

4) ולקמן (סי' קע ס"ק מה) הביא בשם השל"ה שיטת יבין בסעודתו אם מעט ואם הרבה, ויאכל פתו בשמחה. וכן שהשל"ה האריך להזהיר מריבוי אכילה ושתיה, אלא יאכל וישתה רק להעמיד ולהביר את גופו, מזומן לעבודת הנפש.

5) ובגדר ערב זה, כתב הכף החיים (ס"ק לו) שהוא מיד אחר חצות היום, שמשעה זו נחשב בין הערבים, דהיינו ערב של יום.

6) ותפילה זו, כתב לקמן (סי' קסו ס"ק ג) בשם הזוהר, שמצוה לאומרה כל יום קודם הסעודה. והוסיף, שיש שנהגו לומר מזמור "ה' רועי לא אחסר" בין נטילת הידיים לברכת המוציא, ויותר נכון לאומרו אחרי ברכת המוציא. וכתב לקמן (סי' רלא ס"ק ה) בשם החי אדם ו'ראיתי לאנשי מעשה שקדם אכילה היו אומרים, הנני רוצה לאכול ולשתות כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת השם יתברך.

7) וכתב לקמן (סי' קסה ס"ק א) בשם השל"ה שכל אדם יבדוק עצמו להתפנות קודם הנטילה.

[משנ"ב ס"ק ה]

אָבֵל אִם טַעַם מִיָּדִי, לֹא תִּרְיָ בְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֲמַת.

8) בטעימה זו הסתפק הפמ"ג (א"א ס"ק ג) אם צריך דוקא לאכול כביצה פת או שיכול אפילו רק לשותות. וראה לעיל סי' רפח ס"ק א שהבאנו דעות אחרונים המקלים בזה.

סימן קנה

דיני נטילת ידים לסעודה

[משנ"ב ס"ק א]

על כל איש (יְשׁוּעָא הָאוֹכֵל פֶּתָא וכו', לְאָכֹל בְּטַהֲרָא).

1) ואף אונן הרצה לאכול פת, כתב לעיל (סי' עא ס"ק ד) בשם הברכי יוסף שאף שאינו מחוייב בברכת המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו [וביאר הברכי יוסף (י"ד סי' שמא ס"ק ה) שכיון שאין הנטילה מצוה מדרבנן אלא שרבנן אסרו לאכול בלא נטילה, ואונן חייב בכל האיסורים הן שמהתורה הן שמדרבנן], אך שלא יבדוק על הנטילה. אכן השעה"צ לקמן (סי' תרמ ס"ק מה) הביא שהבבארי יעקב חולק על הברכי יוסף וסובר שאונן אוכל בלא נטילת ידים, כיון שהטעם שאונן פטור מכל המצוות הוא מטעם עוסק במצוה פטור מכל המצוות ועל ידי שעסוק במצוות טרדת קבורה אין צריך לעסוק במצוה אחרת, ואם כן כל מצוה שצריך לעסוק בה, בין שהוא בשב ואל תעשה בין שהוא בקום ועשה פטור ממנה.

ולענין קטן, כתב הבן איש חי (שנה א פר' שמיני אות ב) שכל אדם יחנך את ילדיו הקטנים כדי שירגילו בכך מקטנותם. ודעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א עמ' רא) שעל הקטן ליטול ידיו רק מגיל שידוע לשמור ידיו בטהרה, ולפני גיל זה אינו צריך ליטול.

וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קסב ס"ק מה) בשם הלכות קטנות שמה שגזרו חכמים טומאה על הידים הוא אף על ידי תינוק בן יומם.

2) אמנם אין דין הנטילה לחולין שווה לגמרי לנטילת הכהנים לתדומה, שלענין מקום הנטילה, כתב בביה"ל לקמן (סי' קס ס"ג ד"ה ויש מתיירין) שבתרומה כמעט לכל הדעות צריך ליטול עד הפרק, שהוא חיבור היד עם הזרוע, אבל בנטילת ידים לסעודה, כתב השו"ע לקמן (סי' קסא ס"ד) שנחלקו בכך הראשונים, ומצד הדין יש להקל בנטילתה עד סוף פרקי האצבעות, אלא שראוי ליטול עד הקנה.

וכן לענין נטילת ידים על ידי עובד כוכבים ונדה שנותנים את המים על ידיו, כתב במשנ"ב לקמן (סי' קנט ס"ק טט) שאף שאינם יכולים ליטול את ידי הכהן מחמת טומאתם, מ"מ לא גזרו עליהם בנטילה לחולין.

3) ואף שהתקנה היא משום סרך טומאה, מ"מ מי שבאמצע הסעודה נגע בטומאה, כגון בנבלה או בשרץ שטמאים את הגוף, כתב בביה"ל לקמן (סי' קסד ס"ב ד"ה בשוק וירך, וראה חזו"א אר"ח סי' כה אות יב) שהפמ"ג מצוד שאין צריך לחזור וליטול ידיו כיון שבלא"ה בזה"ז כולנו טמאי מתיים.

[שעה"צ ס"ק א]

גַּם-כֵּן צָרִיךְ נְטִילַת שְׁנֵי, וְכַד לְקַמֵּן בְּסִימֵן קְסוֹד.

4) וביאר בביה"ל שם (ס"ב ד"ה לחזור ולטל) שאף הראשונים שכותבים שטעם הנטילה הוא מחמת סרך טומאה, מסכימים הם גם לטעם השני שתיקנו את הנטילה משום נקיות וקדושה.

[משנ"ב ס"ק ב]

לְפִי שֶׁאֵין רַב הַתְּרוּמָה אֶלָּא מִפְּנֵי פֶת דְּקָתִיב "רִאשִׁית דִּגְגָךְ".

5) ודברים אלו מבוארים בשו"ע הרב (ס"א) שכתב שרוב התרומה המשך במילואים עמוד 23

מִן בְּאֵר הַגּוֹלָה

א (א) אֲפֻשְׁגִּיעַ שְׁעָה (ב) רְבִיעִית יִקְבַּע סְעוּדָתוֹ. וְאִם הוּא תִּלְמִיד־חֶכֶם וְעוֹסֵק בְּלִמּוּדוֹ, יִמְחִין (ג) עַד שְׁעָה שְׁשִׁית. וְלֹא יֵאָחֵז יוֹתֵר, דִּהְיִי בִזְרוֹק (ד) אֲבָן (ה) לַחֲמַת (ו) אִם לֹא טַעַם מִיָּד בַּצִּפּוּרָא:

א (א) אֲכַשְׁבוּא (ב) לְאָכַל פֶּת (ג) בַּשְּׁמֶרְכִּין עָלָיו 'הַמוֹצֵיא' (ד) וְשֵׁל (ה) יָדָיו, (ו) אֶפְסֵל אֵינוֹ יוֹדֵעַ
 ב כְּמִשְׁכֵּם בְּפֶקֶד ו בְּמִשְׁכֵּם בְּפֶקֶד ו
 ג מִשְׁכֵּם בְּפֶקֶד ו מִשְׁכֵּם בְּפֶקֶד ו
 ד לְחִמְנוּת (פְּרוֹשׁ, סְטוֹרֵטִי בִלְעֻז) וּדְקוֹת אוֹ פֶת הַבָּאָה בְּכִסְנִין (פְּרוֹשׁ, פֶּת עֲשׂוּיָה עִם צִנְאָרָיו וְשִׁקְרִים וְאֶגְזִים)
 ה (ח) וְאֵינוֹ (ז) קוֹבֵעַ סִעּוּדָה עֲלֵיהֶם, אֵין צָרִיף גְּטִילַת יָדִים: ב יֵשׁ מִי שְׁאוּמֵר, שֶׁאֵם אֵינוֹ אוֹכֵל אֶלָּא
 ו דְּחֵלֶה דְּוִקֵּם ו דְּחֵלֶה דְּוִקֵּם

פֶּאָר הַיִּטֵּב

(ב) **רביעית.** בהצגת דף זה משמע דחשבין משעה שקם ממשותו, ובפסחים דף יב משמע דחשבין מצלות השחר, ונ"ל דמאי דחשבין מע"ה משום דרב העולם עומדים בעמודי השחר, והקאן יש לישב מה שמתארכין בשבת דריט לפעמים אחר ו' שעות הינו משום דחשבין ו' שעות משעה שקמים ממשותם, מ"א: (ג) **שעה ר'**. פרוש. תחלת שעה ו' [אכל סמ"ע ו' שש"ך ב"ח"מ פסקו דאפלו בסוף שעה ששית לא הני זורק אכן לתמת, ובספר אלהי רבה הביא ראיה לדבריהם, ע"ש]. ונשים אכילתו ביים קלה מבפלה, וטוב שיאכל ביים אם חלש לבו ופ' למלא כסוס בפעם אחת. ויתנהג ע"פ התורה, בערב בשר, והא"ר ו"ל. [פנה קדם סעודתו, לא לעי' אגש לבשלא מונוג מן ידוא לינאמ אחרא, וזר פ' בשלה, מ"א: (ג) **לחשת.** פרוש. ששהשקת איתא מלאה יין נכנס ונפיתים שם אכן ששהקא מלאה יין, וטוב הני' שימלאגה יין, ששליה: (ב) **דיו.** צרף לטל יד: מין תחלה פשוט שמשאל למיין, דקנטי' ו' עקב, מ"א. והבאר היטב אשר קצרי רובע על המ"א ששעה ברה, ע"ש. ורוא טעה ולא ראה ברקנטי' עצמו, ע"ש: (ג) **קובע.** ואם קובע סעודתו עליו צרף צרף המוציא וטל בלא ברכה או לאכל פת אחר תחלה, וטוב לכוש, אבל הט"ז ומ"א

א (א) בְּשִׁמְצֵי שָׂעָה וְכו' . הֵינּוּ לִכֵּל אֵדָם, אָבֵל פּוֹעֲלִים, אֲמָרְנָה בְּגָמְרָא דִּזְמַן סְעוּדָתָן הוּא בְּשִׂעָה חֲמִישִׁית: (ב) רַבִּיעִית. לְשָׁקֶם בְּעֶמּוּד־הַשֹּׁחַד חֲשִׁבִּין הַשְּׁעוֹת מִתְחַלֵּת הַיּוֹם, וּכְשֶׁקֶם מִמֶּשְׁחָתוֹ אַחֲרֶיךָ, חֲשִׁבִּין הַזְּמַן מֵעַת שָׁקֶם מִמֶּשְׁחָתוֹ (מ"א): (ג) עַד שָׂעָה שְׁשִׁית. הֵינּוּ תַחֲלֵל שָׂעָה שְׁשִׁית², וְלֹא יֵאָחַר יוֹתֵר עַל-כָּל-פָּנִים מִסּוּף שָׂעָה שְׁשִׁית [אַחֲרֵינִים]. וְהָאִי שָׂעָה רַבִּיעִית וְשָׂעָה שְׁשִׁית, (ב) רֹצֵחַ לֹמֵר, וּמַנִּיּוֹת הֵן: (ד) אֶבֶן לַחֲמַת. כְּגוֹן חֲמַת־יֵין שֶׁחֹסֵר וְעַל-יְדֵי זֶה נִפְסָם, חוֹרֵק לְתוֹכּוֹ אֶבֶן שֶׁיִּתְמָלֵא, וְזֶה לֹא מַעֲלָה וְלֹא מוֹדִיר, דִּהְיִין גּוֹפֵא לֹא נִתְרַבֵּה עַל-יְדֵי זֶה, וְטוֹב הִנֵּה שִׁימְלֵאֵהוּ יֵין, כִּךְ כִּזּוּ הֶאֱכִילָה לֹא יִתּוֹסֵף לוֹ כֹּחַ עַל-יְדֵי זֶה³. טוֹב שְׁשִׁים אֲכִילָתוֹ בַּיּוֹם קָלָה מִכָּלֵלָה. וְיֵאָבֵל ב' פְּעָמִים בַּיּוֹם אִם חָלַשׁ לְבוֹ, וְאֵל יִמְלֵא כְּבִסּוֹ בַּפֶּסַע אַחֲתָי⁴. וַיִּתְּנֶה עַל-פִּי מָה שֶׁכָּתִיב בַּעֲנֹן הַזֶּן "בַּעֲרֵב בָּשׂוֹר לְאָכִיל" וְלָחֵם בִּבְאֵר לִשְׂבֹּעַ" [אַחֲרֵינִים]. אֵיתָא בְּזוֹרָה פִּרְשָׁת בִּשְׁלָח: לֹא לִכְעִי אֲנִשׁ לִבְשָׁלָא מִזְּוֹנָא מִן יוֹמָא לְיוֹמָא אוֹחְרִי וְלֹא לִצְבֹב מִזְּוֹנָא מִן יוֹמָא לְיוֹמָא אוֹחְרִי (וְהַשְּׁעָם, כְּדִי שִׁיבֶשֶׁת בְּכָל יוֹם עַל מִזְוֹנֹתֵי⁵, וְהַשְּׁתַּכּוּהוּ עַל-יְדֵי בִרְכָאן בְּכָל יוֹמָא לְיוֹמָא לְעָלָא, עֵצֵן שָׁם). טוֹב (ג) שִׁיפְנָה קֳדָם סְעוּדָתוֹ: (ה) אִם לֹא טַעַם מִיְדֵי בִצְפָרָא. אָבֵל אִם טַעַם מִיְדֵי, לֹא הָיָה כּוֹרֵק אֶבֶן לַחֲמַת⁶, וּמִכָּל מָקוֹם לִכְתַּחֲלָה נִרְאָה דְּנִכּוֹן לִקְבֹּעַ סְעוּדָה בְּשִׁשִּׁית אִף אִם טַעַם מִיְדֵי בִצְפָרָא, דִּהָא דִּרְפֵּן הִנֵּה לְאָכֵל פַּת־שְׁחִירָת קֶצֶת, וְכִדְאָמְרִין בְּגָמְרָא [סוּכָה כו]: פֶּד טַעַם בְּרִיבִירֵב וְעַל לִכְלֵלָה, וְאֶפְלוּ הֵכִי מִשְׁמַע (ג) בִּשְׁבֹּת דִּי דִּזְמַן סְעוּדָה הוּא עַד שָׂעָה שְׁשִׁית, וּבַעַל-פֶּרֶחַד כִּמּוֹ שֶׁכְּתִבְנוּ:

א (א) **קְשִׁיבֹא וכו'.** טעם מַקְנֵת נְטִילָה הוּא מְשַׁיֵּי דְּבָרִים:
אֲחֵר, מִפְּנֵי סֵדֶר תְּרוּמָה, וְהֵיכָּן, בִּינֵי דְּיָדִים עֲסָקְנִית הֵן
(ב) וְנוֹגְעִים בְּכָל דְּבַר, וְבוֹמֵן שְׁהִיָּה נוֹהֵג טִמְאָה וְטַהֲרָה וְהַכְהִנִּים
קִבֵּעַ סְעוּדָה עֲלֵיהֶם אִין צָרִיךְ נְטִילָה, וְכַל־שָׁכֵן עַל פֶּת הַעֲשׂוֹי
מִשְׁאֵר דְּבָרִים שְׂאִינֶם מִחֲמַשֵּׁת הַמִּינִים שְׂאִינֶם צָרִיכִים נְטִילָה
(ו) לַעֲלוֹם: (ח) וְאִינוּ קוֹבֵעַ. אֲבָל אִם קִבֵּעַ סְעוּדָה עֲלֵיהֶם, צָרִיךְ

(א) מִגֶּן־אֲבָרֶהֶם: (ב) מִגֶּן־אֲבָרֶהֶם: (ג) דָּאָמַר שֵׁם בְּגִמְרָא: עַד אֵימָתַי יוֹשִׁיבִין בְּדִין, עַד זֶמֶן סְעוּדָה, וּמִסְמִיר שֶׁם אַחֲרֵי זֶה הִבְרִיתָא דְּזִמֵּן סְעוּדָה לְתַלְמִידֵי־חֲכָמִים הֵיאָה שְׂעוּה שְׁשִׁית: (ד) הֵנּוּ רִשִׁי׳ פֻּרַשׁ בְּשֵׁבֶת יִיד דְּהָאָה מִשּׁוּם נִגְעִית וְעוֹה, אָבֵל הִנֵּחַ וְהַמְבִּיטִים וְשֹׁאֲרֵי פּוֹסְקִים קָתְבוּ מִשּׁוּם טְמֵאָה וּבִפְרִשׁ רְבוּתוֹי שֶׁל רִשִׁי׳. מִכָּל מְקוֹם לִירְמָא אִם נִגַע בְּעוֹה בְּאֻמְעָא אֲכִילָה גַם כֵּן צִירָה נְטִילָה שְׁנִית, וְכִדְלִקְטָן בְּסִימָן קִסְדִּי, עִישׁ׃ (ב) וְעוֹד סִמְכוּ עֲנִין נְטִילָה אֲקָרָא אַחֲרֵי, עִישׁ בְּחֻלִּין קִ״ו בְּגִמְרָא: (ג) וְלִשְׁמַע הַשְּׁנִי הֵנִי׳ל מִשּׁוּם נְקִיּוּת, צִירָה לִמּוּר נִמְי דְּלֵא תִקְנוּ אֲלֵא בִּפְתַּ מִשּׁוּם דְּהוּא דְּרָךְ קְבִיעִית סְעוּדָה לְבָנֵי־אָדָם, וְלֵא חֲשִׁשׁוּ לְנִקְיִית קְדָשָׁה בְּאִכְלִית עֲרִיא: (ד) וְכִמְבָּרָא לְקַטְן דָּאָם נָטַל שְׂלֵא בְּכִלִּי אֲתֵּה נְטִילָה כִּלְל אִף דְּרִידֵי נְקִיּוּת מִתְּהֵמָא: (ה) וְהִמְבִּיטִים וּמִסְמִיר: (ו) הֵינּוּ אֵם קָבֵא אִם קָבֵא עֲסִידָה עֲלֵיהֶם, דְּאִתְּרִפּוּ נְטִילָה פְתִילָה:

תרגומים: 1 ספר.

הלכות נטילת ידים סימן קנח

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ח]

דגם 'המוציא' וברכת הקזון צריך על אלו⁽¹²⁾ וכו', גם כן יתבאר שם⁽¹³⁾.

(12) וטעם הדבר, כתב השר"ע הרב (ס"א) שלא רצו חכמים לחלק ביניהן לבין פת גמורה, כיון שקובע סעודתו עליהן כמו על הפת.

(13) שם (ס"ק כד) כתב שיש אומרים שהשיעור הוא שלש או ארבע ביצים, ויש אומרים שהוא שיעור קביעות סעודה של ערב או בוקר, ובשיטתם נוטה יותר לשון השר"ע שם.

ולענין נער או זקן שטבעם לאכול מעט, כתב בביה"ל לקמן (שם) סי' ד"ה אף על פי שאם אכלו שיעור שדרכם תמיד לקבוע על זה, חשוב קביעות סעודה.

[שענה צ ס"ק ח]

דקמפ"ש שם בהמחבר, מפילא אין צריך גם כן נטילת ידים⁽¹⁴⁾.

(14) ולענין ברכת המזון, כתב השר"ע לקמן (סי' קסח ס"ו) שחייב לברך. ובבאר במשנב שם (ס"ק כו), שכיון שהשלים לשיעור של קביעות סעודה, נתייבב בברכת המזון, אבל המוציא אינו צריך לברך, כיון שאין במה שמונה לפניו שיעור של קביעות סעודה, אלא בציורף עם מה שכבר אכל.

[משנב ס"ק ט]

הנה באכל שיעור כביצה אפילו בלא קלפתה, לכלי עלמא צריך נטילה בברכה⁽¹⁵⁾.

(15) ואף לשיטת הנודע ביהודה והחתם סופר [ראה ביה"ל לקמן סי' רעא סי"ג ד"ה של רביעית] שהביצים בזמנינו התקטנו ושיעור כביצה הוא כשני ביצים המצויות אצלנו, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' ס' אות ג) שכאן בוודאי חייב לברך בשיעור כביצה אחת, משום שגם שיטה זו אינה יותר מספק להלכה, וכיון שבחייב נטילה זו נחלקו הפוסקים אם שיעור בכזית או בכביצה, אם כן הוא ספק ספיקא ולקולא [והוסיף, שאף אם נאמר שלענין חשש ברכה לבטלה לא אומרים ספק ספיקא לקולא, יש כאן צדדים נוספים להקל, ראה שם].

ולענין שיעור הזמן לאכילת השיעור כביצה, בסידור הגר"ש (סדר נטילת ידים בקצרה סי"ח) כתב שהשיעור שמצטרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס. וכן דעת הגר"ש איערבך (נשמת אברהם ח"א סי' רי) שמי שידע שלא יאכל כשני זיתים מהפת [שהוא שיעור כביצה] תוך כדי אכילת פרס לכל זית, יטול ידיו ולא יברך. אכן בשו"ת שבט הלוי (שם), כתב שאם יאכל רק כזית בכדי אכילת פרס ואת שאר הכביצה יאכל בשיעור זמן ארוך יותר, ועל כל פנים בשיעור אכילת פרס גדול כשיעור החתם סופר שהוא תשע דקות, יכול לברך. ודעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פ"א אות טו) שאם יאכל את הכביצה בשיעור אכילת הפרס הגדול דהיינו תשע דקות, יכול לברך. והוסיף, שאף אם אוכל דברים אחרים וגם אם מדבר בינתיים לא מיקרי הפסק, ובלבד שיכוון מתחילה לאכול כביצה מהפת ולא יסיח דעתו מאכילת הכביצה עד שיאכלנה.

[שענה צ ס"ק ט]

דעל שיעור פזות צריך נטילה מדינא ובברכה⁽¹⁶⁾.

(16) והחזו"א (ארחות רבנו ח"א עמ' עז) נהג בזה כהגר"א, ובסעודות השבת נטל ידיו וברך על נטילת ידים ואכל רק כשיעור כזית, וכן חילק לכל המסובים רק כזית פת. ובשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד

סי' מא) כתב שודאי לכתחילה טוב שיאכל כביצה, אבל גם אם אינו רוצה לאכול אלא כזית פת, צריך לברך על נטילת ידים. ודעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פ"א אות טו) שמי שקשה לו לאכול לחם, יכול לסמוך על הגר"א ולברך על נטילת ידים בפחות מכביצה.

[משנב ס"ק י]

דאין צריך נטילה⁽¹⁷⁾ וכו', דאין צריך לברך 'המוציא'⁽¹⁸⁾.

(17) ומי שבדעתו ליטול ידיו ולאכול שיעור פת החייב בנטילה, אלא שרוצה קודם לכן לטעום מעט פת פחות מכזית [וטעומה זו היא בתוך שיעור אכילת פרס למה שיאכל אחר כך בשיעור], כתב בשו"ת אור לציון (ח"א סי' לה) שאף לדעת הסוברים שאין חייב נטילה על פחות מכזית, חייב בנטילה על אכילה זו, כיון שאכילת הפחות מכזית מצטרפת למה שיאכל אחר כך.

(18) ודיון זה שאינו מברך על הפת ביאר לקמן (סי' ריב ס"ק ה) שזה דוקא כשאוכלה רק כדי להפיג את מרירות השתיה, אך אם כוונתו גם לאכילת הפת אין הפת נחשבת טפלה וצריך לברך גם עליה, וסיים שלכן טוב להימנע מלאכול פת למתק שתיית היין שרף, כי מי יוכל להבחין היטב אם הוא רק להפיג מרירותו או גם לסעוד הלב.

ולענין מי ששותה שמן מפני שחרש בגרונו, ואוכל עמו מעט פת כדי שלא יזיקו השמן, הביא לקמן (סי' רב ס"ק כט) מחלוקת האם הפת טפילה לשמן או שלעולם הפת עיקר. והוסיף בשענה צ"ש (ס"ק ל), שאם מתכוון באכילת הפת גם להשביע רעבונו, מסתבר שלכל הדעות הפת עיקר ופוטרת את השמן.

[משנב ס"ק יא]

היגנו אפילו ירק ופרות וכו'⁽¹⁹⁾.

(19) ובאופן שהוציאו אותם מהמקור ויש עליהם רטיבות, נהג הגר"ש קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' ריט) לחשר משום טיבולו במשקה, ונטל ידיו עליהם. אכן בשו"ת אבן ישראל (ח"ח סי' יג) כתב שבוודאי אין על מים אלו שם משקה, ואין צריך נטילת ידים.

[משנב ס"ק יב]

או להיות עליו משיקה אין צריך נטילת ידים⁽²⁰⁾.

(20) אכן פרי שהדרך לטבול באופנים מסוימים, והוא טובלו בדבר שאין הדרך בכך, וכגון הטובל פרי בחלב וכו', דעת הגר"ש איערבך (מבקשי תורה ח"ד עמ' קכה) שצריך ליטול ידיו. וראיה לדבר מדין הכרפס בליל הסדר, שאין דרך להטבילו במי מלח ואף על פי כן חייב בנטילה.

[משנב ס"ק יג]

שאר מיני משיקין הנסחטין מן הפרות אינם חשוכין משיקין⁽²¹⁾.

(21) לענין יין שהחמץ ונעשה חומץ, כתב השר"ע לקמן (סי' תעג ס"ו) שהטובל בחומץ נטל ידיו, ובמשנב שם (ס"ק נא) ביאר שהטעם הוא מדין דבר שטיבולו במשקה [וראה באר היטב (ס"ק ו)] שהביא הלכה זו, וכן היקף החיים (ס"ק לא).

[משנב ס"ק יד]

עד שאין בהם טפחה על מנת להטפח⁽²²⁾, לא חשיבי משיקין⁽²³⁾, ודעת הו"ספ"ת, שאפילו תזרז ונמחזו אחר כך⁽²⁴⁾ וכו', וצ"ע הוא מערב בשענה, והתיכונ⁽²⁵⁾ וכו', על-ידי מזלג, יש להקל⁽²⁶⁾.

המשך במילואים עמוד 24

מילואים הלכות בית הפנסת סימן קנה קנו המשך מעמוד קודם

וכן כתב האור החיים בספר חפץ חיים (ברכות ח, א) שהיום שנתמעט הכשרונות, הלוואי וילמד אדם כל היום וכל הלילה כדי להחכים בתורה ולהבינה, ולפיכך יש להתפרנס מאחרים.

אחרים, וככל הדינים והחכמים שהיו מקבלים שכר מתרומת הלשכה, כמבואר בדברי הרמב"ם (פ"ד מהל' שקלים ה"ז), ואין דנים אפשר משאי אפשר.

הלכות נטילת ידים המשך מעמוד מו

השני של הבית יוסף, נראה שסובר שיש להכריע כפירוש זה להלכה. ולענין איטר, כתב הפמ"ג (א"א בהקדמה לסי' זה) שהולך אחר הדין של העולם. וכן כתב המשנ"ב לעיל (שם ס"ק כב) לענין נטילת ידים שחרית.

9) ולענין נטילת ידים בבוקר, ביאר לעיל (סי' ד ס"ק כב) שהטעם הוא כדי שיתגבר ימין שהוא חסד על שמאל שהוא דין. ואף כשאחר נטל לו ידיו, שאף שלא שייך הטעם שהשמאל תשמש לימין, בכל אופן יקדים את הימין על פי מה שכתב המשנ"ב לעיל (סי' ב ס"ק ז) שכשהוא רוחץ וסך, יקדים של ימין תחילה (משנ"ב ביצחק יקרא).

[משנ"ב ס"ק ה]
וגם אינם מלקלכות⁽¹⁰⁾.

10) אכן אם נטל ידיו שלא לשם סעודה ולא הסיח דעתו מהן, נחלקו פוסקים אם יצא ידי חובתו [ראה להלן ס"ק לב], ופסק הרמ"א להלן (ס"ו) שיחזור ויטול בלא ברכה [וכשאינו לו עכשיו מים, כתב במשנ"ב לקמן (סי' קנט ס"ק עה) שיכול להקל ולאכול בלא נטילה]. והוסיף בביה"ל שם (סי"ג ד"ה ולכתחילה) שטוב שיטמא ידיו כדי שיתחייב דאי בנטילה שניה ויכול לברך. וכמו כן אם שזה כמה שעות עד שאכל פת, כתב בביה"ל להלן (סי"ז ד"ה ואם) שצריך לשוב וליטול בברכה.

[משנ"ב ס"ק ו]
הינו "אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים"⁽¹¹⁾.

11) ולענין עמידה בשעת הברכה, כתב לעיל (סי' ח ס"ק ב) בשם הבי"ש שלכתחילה כל ברכת המצוות צריכה להיות במעומד. וגם כשרוצה ידי חובת הברכה בשמיעה מאחר, כתב בשע"צ לקמן (סי' תרצ ס"ק א) שיש לעמוד. אמנם המג"א לעיל (סי' ח ס"ק ב) כתב שעל הפרשת חלה אינו צריך לברך מעומד כיון שאינה מצוה כל כך אלא שעושה כן רק כדי לתקן מאכלו, והפתחי תשובה (י"ד סי' שכח ס"ק ב) הביא שהישתנות יעקב חולק על המג"א ולדעתו גם בהפרשת חלה יש לברך מעומד [ולכאורה מחלוקתם שייכת גם במצות נטילה]. ובספר העיטור (ציצית שער ג חלק ב) כתב שמברכים על נטילת ידים מעומד. ובספר תשובות והנהגות (ח"א סי' קעא) הביא שמסידור האריז"ל נראה שיש לעשות את הנטילה והברכה במעומד. והוסיף שבסידור הרב שבת זצ"ל משמע שדוקא בשבת צריך לעשות מעומד.

ומי שנטל ידיו וברך, ושוב נמלך שלא לאכול, כתב החזו"א (ארי"ח סי' כה אות ח) וכן דעת הגרש"י אויערבך (ביצחק יקרא ח"ב עמ' מו) שיש לפסוק בזה כמו שכתב הריטב"א (חולין קו, ב ד"ה אמר רב, הובאו דבריו בשערי תשובה ס"ק א), שאין לחייבו לאכול כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, שכיון שבשעת הנטילה היה בדעתו לאכול ותיקן ידיו לאכילה ונתחייב בברכה, אין זו ברכה לבטלה [וראה בחזו"א (ארי"ח סי' קלז אות ו) שכתב שאפשר שאיסור ברכה שאינה צריכה אינו משום הזכרת השם אלא משום חסרון יראה שאין האדם ראוי לגשת אל הקדש תמיד אלא כפי מה שקבעו חכמים].

היא בפת, כיון שמן התורה אין תרומה נזהגת אלא בדגן תירוש ויצהר שנאמר "יראשית דגןך תירושך ויצהרך" וגו', ולא בשאר פירות. והדגן שהוא ה' מיני תבואה דרך אכילתו היא לעשות ממנו פת [ואף שגם התירוש היצהר תרומתם מהתורה, מ"מ כיון שדרך שתייתם בכלי ואין אדם עשוי ליגע בהם בידיו, לא הצריכו בהם נטילת ידים אפילו בתרומה ואין צריך לומר בחולין]. וכעין זה הביא הפמ"ג בשם הלבוש שהוא מקור דברי המשנ"ב. והחזו"א (ארי"ח סי' כה ס"ק יד) כתב טעם נוסף לכך שלא חייבו נטילת ידים על פירות, כיון שלפעמים לא הוכשרו הפירות לקבל טומאה.

אכן מה שכתבנו שמהתורה רק דגן תירוש ויצהר חייבים בתרומה, נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד (פ"ב מהל' תרומות ה"א, ופ"א מהל' מעשר ה"ט) דברי השו"ע הרב הם כדברי הראב"ד [וכן המשמעות הפשוטה של דברי המשנ"ב]. ולדעת הרמב"ם שאף שאר מיני פירות חייבים בתרומה מהתורה, אפשר לבאר שהטעם שלא חייבו נטילת ידים על הפירות מחמת מה שכתבנו לעיל בשם החזו"א, או מחמת מה שכתב השע"צ בס"ק ג שלא תיקנו אלא בפת משום שעליה הדרך לקבוע סעודה.

[משנ"ב ס"ק ד]
תלישין שיציעו גם בשניה⁽¹²⁾ וכו', שישל ימין תחילה⁽¹³⁾ כדי שישקמאל תלשול ליקמן⁽¹⁴⁾.

6) ומשום כך גם כשאין מים מצויים לו ואוכל על ידו ברכת מפנה, כתב לקמן (סי' קסג ס"ק ה) שלדעת השר"ע אף שאוכל ביד אחת צריך לברוך את שתי ידיו, שמא יגע בחברתה, אמנם לדעת הרמ"א (שם ס"א) שמיקל לאכול בכף, די שיכרך ידו האחת, והניח בצריך עיון.

7) אמנם החזו"א כתב (ארי"ח סי' כג ס"ק יג), שהטעם הוא שכך תקנת נטילת ידים שעל האוכל ליטול את שתי ידיו אף כשאינו נוגע במאכל בשתי ידיו, וכל שנטל רק אחת מידיו אסור לו עדיין לאכול מחמת השניה, וכשם שכתב השר"ע לקמן (סי' קסג ס"ב) שאף אם אחר נותן לתוך פיו חייב ליטול ידיו אף שאינו נוגע במאכל כלל [וראה במשנ"ב שם (ס"ק ט) שכתב בעין דברים אלו שחייב ליטול ידיו משום שלא פלוג רבנן באוכל בין נוגע לאינו נוגע].

ונפקא מינה בין הטעמים, כתב בש"ת או נדברו (ח"יב תשובה ל) כשאין חשש שיגע במאכל ביד שלא נטל, כגון שהיא משותקת, שלפי טעם המשנ"ב מספיק ליטול את ידו האחת, אבל לפי טעמו של החזו"א אף במקרה כזה יצטרך ליטול את שתי ידיו, כיון שכך היא צורת תקנת הנטילה.

8) וגם לנהוגים על פי הסוד, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ג סי' לב) שינהגו כן, ואף שהבית יוסף לעיל (סי' ד) הביא שני פירושים בכונת הוזהר אם בנטילת ידים לסעודה יש ליטול ימין תחילה או להפך, העיקר כפירוש השני שאף בנטילה זו יש ליטול ימין תחילה, שכן הגר"א (שם) הביא רק את הפירוש הזה, וכן בסידור העב"ץ כתב ליטול ימין תחילה, ולא הביא כלל שעל פי הקבלה צריך שמאל תחילה על אף שדרכו להביא גם עניני קבלה ועניני סוד [ואף מדברי המג"א (ס"ק א) שצריך לעיין בשו"ע לעיל (שם ס"ו) ששם הובא הפירוש

